

Сфера туризму, як ніяка інша, функціонує на перетині різних культур, народів, моралі, вікової диференції. Емотивна компетентність є одним з найважливіших принципів здійснення туристичної діяльності. Врахування цього аспекту під час підготовки професійних кадрів, дасть можливість підвищити рейтинг України серед рекреаційних осередків світу. Окрім того, слід подбати про кращу білінгвальну підготовку працівників сфери туризму та готельно-ресторанної справи, адже саме вони є першою сходиною, яка відкриває іноземцю нашу країну, а коректний діалог є основою позитивного враження від спілкування. Емоція – це першопричина вчинків будь-якої людини, адже спочатку виникла емоція, потім прагнення її виразити, і вже потім слово. Компетентний добір емотивних слів та фраз під час спілкування може схилити та сформулювати у референта відповідний настрій, психологічний стан та є саме тією фасилітацією, що створює позитивну атмосферу під час відпочинку.

Література:

1. Баксанский О. Е. Современный когнитивный подход к категории «образ мира» / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер // Вопросы философии, 2002. – № 4. – С. 52–59.
2. Букринская О.А. Особенности национальных характеров, менталитетов и их проявление в языке (на примере поэзии А. Джамини) // XI Научно-методические чтения: Проблемы национальных характеров, менталитетов и их проявления в языке. – М. : Гардарики – 2001. – 88 с.
3. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу : Мовні і концептуальні картини світу / А. Т. Белова. – № 5. – К. : Либідь, 2001. – 136 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
5. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард [Пер. с англ.]. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 464 с.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знания: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, Российская академия наук. Институт языкознания, 2004. – 560 с.
7. Кузнецова Н. М. Основы экономики готельного та ресторанного господарства : навчальний посібник / Н. М. Кузнецова. – К. : Либідь, 1997. – 156 с.
8. Лозова О. М. Основы психосемантических исследований этнической сознательности: навчально-методичний посібник / О. М. Лозова. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ННД», 2007. – 64 с.
9. Мельникова А. А. Язык и национальный характер. Взаимосвязь структуры языка и ментальности / А. А. Мельникова. – СПб. : Речь, 2003. – 320 с.
10. Серль Дж. Р. Косвенные речевые акты / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XVII. Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986.
11. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2003. – 208 с.
12. Щербан Т. Д. Компетентність – якісна характеристика спілкування // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка, АПН України / За ред. С. Д. Максименко. – К. : Гнозис, 2002. – Т. IV. – С. 327–332.
13. Kyiv Post. Independence. Community. Trust [http://www.kyivpost.com/] // Vol.20, issue 23. – June 5, 2015.

УДК 821.161.2-143

І. В. Мельничук,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

«ПЛАЧ, АЛЬБО ЛЯМЕНТ ПО ЗЕСТЮ З СВЪТА СЕГО ВЪЧНОЙ ПАМЯТИ ГОДНОГО ГРИГОРИЯ ЖЕЛИБОРСКОГО» В СИСТЕМЕ ТАНАТОЛОГІЧНИХ ЖАНРІВ УКРАЇНСЬКОЇ БАРОКОВОЇ ПОЕЗІЇ

У статті розглядається панегирик «Плач, альбо лемент по зестю з свѣта сего вѣчной памяти годного Григория Желиборского», що є одним з найцікавіших творів окремого жанрового комплексу панегиричної поезії, що обслуговував сферу смерті, виформовуючи танатологічний дискурс в українській бароковій літературі XVII століття. Панегирики з нагоди смерті вибудовувалися як комплекс віршів-ораций, призначених для декламації, часто поєднуючи також елементи гербовної та зорової поезії. У статті аналізується низка характерних для європейського барокового мистецтва мотивів та образів, пов'язаних із світоглядною концепцією уявлень про життя та смерть, сформованих в епоху соціально-політичної нестабільності, яка супроводжувала реформаційні та контрреформаційні процеси доби.

Ключові слова: лемент, епітафій, надгробок, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum*, барокова поезія, макабричний дискурс.

«CRY OR LYAMENT FOR GREGORY ZHELIBORSKY» IN THE SYSTEM OF THANATOLOGICAL GENRES IN UKRAINIAN BAROQUE POETRY

In the article there is examined a panegyric «Cry or lyament for Gregory Zheliborsky», which is one of the most interesting works of separate genre complex of panegyric poetry, which served the sphere of death and formed tanatological discourse in Ukrainian baroque literature of XVII century. Panegyrics on the occasion of death were built as a set of poems – orations intended for recitation, they often combined the elements of heraldic and visual poetry. So «Cry...» includes an epigraph from the Scripture, visual part – the inscription on the church gonfalon, the address of servants to brother-in-arms and associate of the late Adam Litynsky, directly cry, so-called «pozhegnane» (Farewell), tombstone and epitafion.

*The article analyzes a series of motives and images typical for European Baroque art, which are connected with the world outlook conception about life and death, and which are formed in the era of social and political instability that accompanied the Reformation and Counter-Reformation processes of the period. They are macabre motives of temporality and transiency of human life (*vanitas vanitatum*); the need for thorough preparation for the transition to another world (*ars moriendi*); images, that claim brevity and illusory nature of human existence; the image of death, which indiscriminately and ruthlessly exterminates all living things, that cruelly pulls a person out of life and separates him forever from relatives. There should be also noted the presense of biographical motifs, which are essential for works of this genre: information about the life and work of the deceased, placed in tombstone and epitafion that characterize him as a courageous warrior, defender of the state and the patron of the Orthodox Church.*

Key words: cry, epitafion, headstone, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum*, baroque poetry, macabre discourse.

«ПЛАЧ, АЛЬБО ЛЯМЕНТ ПО ЗЕСТЮ З СВЪТА СЕГО ВЪЧНОЙ ПАМЯТИ ГОДНОГО ГРИГОРИЯ ЖЕЛИБОРСКОГО» В СИСТЕМЕ ТАНАТОЛОГИЧЕСКИХ ЖАНРОВ УКРАИНСКОЙ БАРОКОВОЙ ПОЭЗИИ

В статье рассматривается панегирик «Плач, альбо лемент по зестю з свѣта сего вѣчной памяти годного Григория Желиборского» как одно из наиболее интересных произведений отдельного жанрового комплекса панегири-

чекской поэзии, который обслуживал сферу смерти, формируя танатологический дискурс в украинской барочной литературе XVII века. Панегирики по случаю смерти выстраивались как комплекс стихов-ораций, предназначенных для устной декламации, так же часто включали в себя элементы гербовной и зрительной поэзии. В статье так же анализируется ряд характерных для европейского барочного искусства мотивов и образов, связанных с мировоззренческой концепцией представлений о жизни и смерти, которые сформировались в эпоху социально-политической нестабильности, сопровождавшей реформационные и контрреформационные процессы этого периода.

Ключові слова: лямент, епітафіон, надгробок, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum* барочная поэзия, макабрический дискурс.

В історії європейської культури особливе місце посідає епоха бароко, своєрідність художнього стилю якої була зумовлена складною ситуацією духовного життя постренесансної доби, бурхливими соціально-політичними процесами, жорстокими релігійними конфліктами, приголомшливими астрономічними та географічними відкриттями, які змушували людину докорінно змінити уявлення про всесвіт і переглянути власну роль у загальній системі речей. Драматизм барокового світобачення відчутний зокрема в змісті творів різних видів мистецтва, автори яких активно розробляли теми швидкоплинності та крихкості дочасного життя, непостійності щастя й тлінності земних благ, мислили людину як трагічну істоту, що усвідомлює власну мізерність і марно шукає втрачену гармонію свого існування. Бурхливі події вітчизняної історії XVII – XVIII ст. також справили помітний вплив на формування світоглядних основ національної барокової традиції. Нестабільна політична ситуація в Україні цієї доби, запеклі конфесійні суперечки, тривалі збройні конфлікти з численними жертвами та руйнуваннями давали можливість особливо гостро відчути нікчемність і хисткість дочасних людських прагнень. Бароко, з його загостреним відчуттям вселенського катастрофізму, досить часто зверталося до образу смерті, що дозволяло наочно і переконливо продемонструвати всевладний закон загибелі і руйнації усього земного. У цьому сенсі для нестабільного і сумного сьогодення, що шукає визначеності і впорядкованості, – епоха бароко є надзвичайно близькою по духу. Тому **актуальною** бачиться спроба дослідити жанрову своєрідність творів, що обслуговували сферу танатосу, прослідкувати трансформацію провідних мотивів танатологічного дискурсу в українській поезії початку XVII ст. в контексті загальних тенденцій європейського бароко.

Теоретичне підґрунтя статті становлять праці вітчизняних істориків української літератури XVII – XVIII століть – В. Крעותня, Б. Криси, Л. Ушкалова, А.Макарова, Д. Чижевського, В.Шевчука та ін., а також історико-філософські та культурологічні студії Ф. Ар'єса, В. Бичкова, Й. Гейзінги, А. Гуревича, В. Нічик тощо.

Текст панегирика «Плач, альбо лемент по зестю з свѣта сего вѣчної пам'яті годного Григорія Желиборского» був виданий у друкарні Львівського братства 1615 року, на титульному аркуші позначено, що друкарня на той час була розташована у монастирі Онуфрія Великого. Така пильна увага до події пояснюється тим, що у цей період – кінець XVI – початок XVII ст. – участь у справах братства, а також фінансово підтримку братства в його видавничій діяльності надавали православні шляхтичі – Адам Літинський і Григорій Желіборський, які намагалися «учених збирати», а також князь Михайло Вишневецький. Щоб пошанувати мецената й покровителя, на смерть Григорія Желіборського братство видало у 1615 р. віршований «Плач, албо лямент...».

Панегирик з нагоди смерті побудований, як і переважна більшість творів цього жанру, як низка віршів-ораций, призначених для декламації під час поховального ритуалу. Загалом авторство твору залишається невстановленим, однак відомо, що серед його авторів – рогатинський пресвітер Петро, ймовірно, під цим іменем приховано особу відомого лексикографа Памви Беринди.

«Плач, альбо лемент...» складається з епіграфа та шести окремих поезій, що репрезентують фактично увесь спектр жанрів танатологічного циклу: 1) напис на церковній хоругві (відзначаємо наявність елементів зорової поезії); 2) звертання «слуг богомольців іноців общаго житія» до Адама Літинського; 3) власне лямент; 4) «Пожегнанье»; 5) Надгробок; 6) Епітафіон тощо.

Епіграф, маркований як «Сірах, 38» являє собою цитату з однієї з Другоканонічних книг – Книги премудрості Ісуса, сина Сірахова.

Ці книги вважаються неканонічними в іудействі та протестантизмі. Православна ж церква їх визнає і вважає рівними іншим писанням та повністю богонатхненними, що й було згодом закріплено рішенням Ієрусалимського Собору 1672 року, римо-католики книги Другого канону визнали ще на Тридентському соборі у квітні 1546 року.

Зміст Книги Премудрості Ісуса, сина Сірахова становить вчення про божественну премудрість та її втілення у світі та в людині, а також про мудрість людську життєву. Незважаючи на загалом неканонічне походження, ця книга віддавна вважалася глибоко повчальною для усіх тих, хто шукає премудрості та благочестя. Посилання на висловлювання премудрого сина Сірахового можна зустріти у численних проповідях Отців Церкви.

Цитата з Книги премудрості Ісуса, сина Сірахового – «Над мервецем источи слъзы. И пак:/ Сътвори сѣтованіе яко же ему достойт»[1] – відкривається у смислову площину обов'язкового поховального *ритуалу*.

Тут слід зазначити, що трагічна і афективна барокова свідомість актуалізує аспект переживання/проживання сакрального, особливого значення в цей момент набувають соціорелігійні практики, найперше місце серед яких посідає поховання. Як відображення стійкого страху перед невідвладною людському розуму вічністю, поховальний ритуал, за спостереженням етнологів, являє собою один з найповільніше змінюваних елементів культури.

Більшість шляхетських поховань поренесансної доби здійснювалося «вдома», тобто в межах родинного культу предків, в одному й тому самому родовому гнізді, яке символізувало своєрідну солідарність крові понад віросповідними різницями. Відбувається зміна уявлень про «добрий похорон». Якщо раніше він сприймався як акт покаяння та смирення, то власне в поренесансному XVI столітті поховальна церемонія почала обробтати ритуалами, що спрямовувалися на підкреслення слави покійного – його доблесті та родовитості. У такому акті кров і сакральний аспект вже виступали як нерозривно поєднані, причому уявних предків заступали предки осяжного минулого – родова солідарність «людей великих».

Так Григорія Желіборського було покладено в родинному храмі Святого архангела Михаїла, поряд з батьком, Андрієм Желіборським, що засвідчує напис на церковній хоругві. Відомості про смерть Андрія Желіборського та його зображення вміщені на одній стороні хоругви. Слід відзначити наявність великої кількості біографічних деталей, що вводять образ Желіборського-молодшого до родинного культу предків, долучає до родинного пантеону: «Року божого 1594 мѣсяца апрѣлліа, 7 шляхетно уроженьій Андрей Желиборскій, сын власной славной Короны Полской, дѣдич землѣ Руской, обыватель повѣту Галицкогго, послушник церкве вѣсточной, овечка избранного стада Христова, преставися у маестности своей, в селѣ Рудниках, и положен ест въ обители храма святого архангела Михаїла. Господи боже вседержителю, прийми душу его въ мѣста свѣтла, нехай он съ святыми веселиться вѣвѣки. Аминь» [1].

З іншого ж боку хоругви подано настанову в поетичній формі. Уривок побудований на двох стилістичних фігурах – анафорі та антитезі. Утверджується думка про те, що старіння і вмирання має мислитися людиною як природний стан речей, а усі випробування, які випадають на її земному шляху, і які вона має достойно пройти, – запорука вічного існування людської душі у Царстві небесному.

Частина друга панегірика являє собою звертання слуг, богомольців та іноків до Адама Літинського із благанням захисту та опіки. Утверджується думка, що Літинський як соратник та одномумець Желіборського повинен тепер взяти на себе піклування у справах освіти та церкви православної, реалізацію задуманого з товаришем-меценатом: «Ваш был замысл живую церков будовати./ Ваше было стараня ученых збирати./ През котрых бы ся що доброе родило./ И церковное свѣтло бы вѣчно свѣтило» [1]. Таким чином маємо ніби своєрідний заповіт – спонукання до продовження справ покійного, розпочатих у земному житті.

Також слід відзначити наявність одного з найпоширеніших макабричних образів – образу *смерті як вічного сну* – «Заснул бовѣм сном въ вѣку им непребуженным» [1] – (зовнішня подібність цих процесів була помічена людством дуже давно: так, наприклад в античній міфології персоніфіковані Смерть (Танатос) та Сон (Гіпнос) є братами-близнюками).

Ще дуалізм середньовічних уявлень різко розчленив світ на полярні пари, згрупувавши їх за вертикальною віссю, де небесне протистоїть земному, Бог – дияволу, поняття верху корелюється з поняттями благородства, чистоти, добра, тоді як поняття низу має відтінок неблагородства, грубості, нечистоти, зла. Контраст матерії та духу, тіла і душі також містить в собі антитезу низу та верху. Опозиція «земля – небо» набувала у людській свідомості релігійно-етичного значення. Небо мислилося як місце піднесеного, вічного, ідеального життя, а противагу землі – юдолі гріховного та тимчасового перебування людини; земля в результаті забирала тлінну грішну плоть людську. Розраховується з світобудовою і Григорій Желіборський: «Отдал элементом, що їх коли был побрал./Земное земли, душу вѣчности заховал» [1].

Мотивами *vanitas vanitatum* відкривається основна частина панегірика – власне **Лямент**.

- Людське життя є коротким, основними його характеристиками є скороминушість і марнотність. Все, що людина уважає цінним і вартісним у цьому світі не має ніякого значення і ваги: «Все, що кольвек єст, нич не єст, кгда ж ся минает./ И бы якая роскош, съ часом уставае./ Все, в чом ся люде кохають, мусить минути./ А в зепсованье и въ порох ся обернути./ Все, ах мнѣ, марнотность ся марнотіи ставае./ И вся помпа того свѣта, як дым, цезает» [1].

- Людина мислиться як втілення усієї марноти і минулості світу матеріального, вона є вмістилищем хвороб, знаком злиденності, ігрищем випадковостей та нещастя: «И тот що ж єст? Едно марнотности указанье./ А rozmaитых хороб гнѣздо и мешканье./ Нендзы тьлько знак, а щастя зась посмѣвско./ И вшеляких на свѣтѣ припадков игриско» [1].

- Марнотна людина не може протистояти смерті, із праху сотворена – мусить обернутися на порох знову: «Кгда ж кождый чоловѣк марнотности єст подобный./ Бы теж и як можный и наддер был оздобный./ Трудно нендзний перед смертю может звинути./ Так же въ смрод и порох мусить ся обернути» [1]. Людина неминуче втрачає молодість та вроду, мужність та силу, губить гостроту думки; квітучості життя протиставляється монохромність смерті: «Где молодость, где гладкость, где урода тѣла./ Пред тым як квѣт, нынѣ юж зблѣд, и твар счернѣла./ Мензтво увядло, и сила праве устала./ И високаа пред тым мысль на дол упала» [1].

- Акцентований страх і відроза перед мертвим, бажання відмежуватися від нього. Подано натуралістичні, відрозливі подробиці тих процесів, що супроводжують смерть: процеси гниття, розкладання, тління, наявність трупного запаху тощо. Образ важкого відрозливого запаху гниючої плоти неодноразово повторюється автором, створюючи ефект нагнітання: «Над то флегма и тяжар вшелякого смроду./ Паша, альбо склад весь робачного приходу./ Скоро умрет, зараз ся ставае смродливым./ И кождому до доткненья ся обридливым./ Кгда венц з него дивный а острый смрод заходит» [1].

- Смерть сприймається як розрив, як акт виривання людини з повсякденного життя, монотонності раціонального світу, і перенесення її у світ ірраціональний. Образ Смерті тут підкреслено насильницький: вона наступає на карк, стинає косою або мечем, наче кат. Не знаючи жалю і співчуття, вона засмутила «усіх крєвних»: дружина оплакує своє вдівство, діти – сирітство, скорившись її волі. Неминучість смерті актуалізується через образ «гіркої чаші», «прикрого тунку», що мусить до дна випити кожен: «Бы як кто был славный, можный и родовитый./ Як и цный Желиборский, муж непосполитый./ Кто кольвек, жаден ся не может смерти збыти./ А нѣ тьж ся перед мечем ей ухилити./ Нѣкто ся о то не кусил, а нѣ покусить./ Кождый юй шюю свою наставити мусить./ Кождый з нас повинен то будет учинити./ Же мусить горкую чашу тую пити» [1].

- Смерть розриває родинні і соціальні зв'язки, розлучає приятелів, матір – з сином, дружину – з чоловіком, дітей – з батьком. Не знаючи жалю і співчуття, вона засмутила «усіх крєвних»: дружина оплакує своє вдівство, діти – сирітство.

Окремо слід відзначити надзвичайно емоційний характер власне ляменту. Автор апелює до почуттів слухачів, намагаючись вразити, викликати жаль і співчуття, активно використовуючи емоційно забарвлену лексику, метафори на позначення процесів життя та смерті, натуралістичні деталі, стилістичні фігури (повтори, анафору, риторичні запитання та звертання); окрема роль відводиться вигукам, якими насичений текст ляменту: «Бы якій стан, до покори ся тогды мае./ Кгда му юж смерть, ах мнѣ ах, на карк наступае», «И прикро му, ах не стуйте жє, на карк наступил./Абы ся был с той горкой чашы напил», «О прикрась ты всѣм, смерти, и барзо окрутна./ Смутна душа, кгда ты обачить, ах мнѣ смутна» [1].

Четверта частина панегірика – «**Пожегнанье**» – стилістично помітно вирізняється з-поміж інших частин панегірика найперше складністю побудови думки, використанням книжної лексики, схоластичною забарвленістю. «Пожегнанье» містить традиційні для жанрів танатологічного циклу настанови *ars moriendi* – «мистецтва доброго вмирання». Автор розмірковує над тим, що смерть сама по собі дуалістична: вона є смерть тілесна та смерть духовна. Тілесна смерть полягає в тому, що тіло втрачає душу, яка його оживлювала, а духовна – у тому, що душа може бути позбавлена Божої благодаті. Душа також може померти, але не так, як помирає тіло. Коли вмирає тіло – воно втрачає почуття і руйнується; коли ж гріховно вмирає душа, вона втрачає радість та блаженство, але не руйнується, а поринає у морот скорботи та страждань. Гріховна смерть – це смерть плоти, матерії, яку потрібно подолати, прагнучи Божественної вічності духу. Тілесність породжує страх смерті, вона тлумачиться автором як покарання, бо саме над нею має владу смерть. Натомість можливість душі приєднатися до вічності – спасіння і дарунок, нагорода праведному.

Виконавши необхідний ритуал оплакування, автор звертається до Бога із благанням позбавити праведних страху перед потойбіччям, і подарувати вічний спокій померлому: «Боячися як судѣ и пана своего./ Не дай нам так телесными ся находити./ Жебысмы пред тою смертю мѣли сходити./ Котрая ачьколкев зь свѣтом нас розлучает./ Але зась съ хори справедливых нас спрягает./ О боже, котрыйсь взял от нас свое створенье./ Дай му у себе вѣчно опочиненье» [1].

Простий за стилістикою, невибагливий, позбавлений нагромадження художніх засобів та надмірної метафоризації, «**Надгробок**» побудований як уславлення дому Желіборських. Григорій постає тут як досвідчений та мужній воїн, вірний державі, Речі Посполитій та православної церкві. Продовжуючи традиції рицарського служіння предків, статечно прожив

життя, помножуючи славу свого роду. Вказано кількість років земного життя Григорія – тридцять вісім, також наявне звертання до всіх з проханням згадувати покійного у своїх молитвах.

Остання частина – «Епітафійон» – підсумовуючи, містить мотиви, висвітлені у попередніх частинах панегірика: біографічні, мотиви *vanitas vanitatum*, макабричні, *ars moriendi*, а також *memento mori* – нагадування живим про марноту та мізерію світу та необхідність підготовки до переходу в інший світ.

Отже, система жанрів танатологічного циклу, являючи собою яскраве уособлення трагізму барокового світобачення та віддзеркалюючи засадничі уявлення християнської релігії про марність земного життя людини, посідає чільне місце в системі ідеологічних побудов вітчизняної поезії XVII століття. Панегірик «Плач, альбо лямент...» постає як один з найцікавіших творів цього періоду, він містить фактично усі жанрові різновиди, що обслуговували сферу смерті в бароковому дискурсі: лямент, епітафійон, надгробок тощо. У творі наявні макабричні мотиви минулості і швидкоплинності людського життя, необхідність ретельної підготовки до переходу в інший світ (*ars moriendi*), образи, що стверджують нетривалість та ілюзорність людського існування. Григорій Желіборський зображується як нащадок шляхетського роду, що усвідомлює свій обов'язок перед державою, народом та вірою, свідомо обираючи шлях заступництва грецької апостольської церкви, відстоюючи права православних в католицькій державі.

Література:

1. Анонім Плач, альбо лямент по zestю з свѣта сего вѣчної памяти годного Григория Желиборского // Українська поезія кінця XIV – середина XVII ст. / упор. В. П. Колосова, В. І. Кречетень, М. М. Сулима. – Київ : Наукова думка, 1978, 1992. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto.htm>
2. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти: Пер. с фр./ Общ. ред. Оболенской С.; Предисл. Гуревича А. Я. / Ф. Арьес. – М. : Прогресс-Академия, 1992. – 526 с.
3. Ушкалов Л. В. З історії української літератури XVII–XVIII століть / Л. Ушкалов. – Харків : Акта, 1999. – 216 с.
4. Хейзинга Й. Осень Средневековья / Й. Хейзинга. – Пб. : Издательство Ивана Лимбаха, 2011. – 768 с.

УДК 81'366=512,161

Є. В. Михайлова,

Київській національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається лексико-граматичні розряди прикметників сучасної турецької мови. Описується лексичний корпус прикметника, який включає в себе прикметники визначеної та узагальненої семантики. Також аналізується етимологічний процес становлення та формування у тюркських мовах семантичної категорії.

Ключові слова: прикметник, турецька мова, статична ознака предмета, лексичний розряд.

LEXICAL GRAMMATICAL CATEGORIES OF TURKISH ADJECTIVES

The lexical and grammatical categories of the adjectives in the modern Turkish language are viewed in the article. The article describes the etymology of the Turkish adjective. In the article the types of adjectives are viewed. The article describes lexical corpus of the adjective in the modern Turkish language. This corpus includes adjectives certain and generalized semantics. Also the article analyzes etymological process of formation the semantic category.

Key words: adjective, Turkish language, static attribute of the object, lexical level.

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ РАЗРЯДЫ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается лексико-грамматические разряды прилагательных современного турецкого языка. Описывается лексический корпус прилагательного, который включает в себя прилагательные определенной и обобщенной семантики. Также анализируется этимологический процесс становления и формирования в тюркских языках семантической категории.

Ключевые слова: прилагательное, турецкий язык, статический признак предмета, лексический разряд.

Лексичний корпус прикметника у різних за статусом класах слів та у різних граматиках визначається неоднозначно. До прикметника зараховують іменники, прислівники, займенники, числівники та дієприкметники, що зумовлено різними причинами у різних граматичних концепціях: не диференціюються морфологічні ознаки слів, що оформлюють різну категорійну семантику слів; не диференціюються синтаксичні відношення та зв'язки, які маркують різну категорійну семантику слів на синтаксичному рівні; не враховується явище транспозиції у граматиці мови.

Наукові та практичні граматики турецької мови визначають два статуси прикметникових класів слів у граматиці мови 1) прикметник – окрема частина мови; 2) прикметник – атрибутивно-функціональний клас слів у межах частини мови предметно-якісне ім'я. Первинність функціонально-синтаксичного критерію спричинила відсутність у деяких граматиках турецької мови прикметника як окремої частини мови (Б. Емре, М. Ергін, Ф. Еркман-Акерсон) і / або означення як окремого члена речення (Т. Аксалан, Т. Генджан, Ю. Гюкнель, З. Коркмаз). Ця тенденція відображена і в граматиці М.О. Баскакова, який прикметник визначає як функціональну форму частини мови предметно-якісне ім'я.

Етимологічний процес становлення і формування у тюркських мовах семантичної категорії 'статична ознака предмета' здійснювався у двох напрямках:

- 1) формування категорії 'якісна ознака предмета';
- 2) формування категорії 'відносна ознака предмета'.

Якісна ознака предмета формується на основі ономазіологічного виокремлення в алтайський та пратюркський період ознакових слів із класу слів «недиференційоване ім'я предметно-якісної семантики».

Диференціація імені на класи предметних та ознакових слів розпочинається в алтайський період на основі лексико-семантичного критерію, що зумовлює функціонально-синтаксичну реалізацію слів із семантичною домінантою ознаки у репозиції до предметно-іменних слів та дієприкметниково-іменних слів, які пізніше розвинулися у фінитні форми дієслова.

Відносна ознака предмета формується на функціонально-синтаксичному рівні: 1) утворенням в алтайський період безафіксного та одноафіксного ізафету; 2) утворенням в пратюркський період двоафіксного ізафету; 3) утворенням у пізній пратюркський період дієприкметників на базі прикметників-атрибутивів із дієслівними коренями, які займали репозицію до іменника.